

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΗΤΗΣ
ΙΔΡΥΜΑ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΓΡΕΥΝΑΣ

Πρόσκλητο Κρήτης: Τ.Θ. 1527, 711 10, Τηλ. (081) 239791, Fax: 210090
Αθήνα: Μάνης 5, 106 81, Τηλ. (01) 3818372, Fax: 3301583

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΠΑΤΡΩΝ
Ρίο Πεκτρών, Τηλ. (061) 997421, Fax: 991711

ISBN 960-7309-91-X

Πρώτη έκδοση: Σεπτέμβριος 1995

© 1995: ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΗΤΗΣ,
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΠΑΤΡΩΝ

Διόρθωση δοκιμών: Βίκτωρ Αθανασιάδης

Στοιχειοθεσία-αυτιδοποίηση: ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΗΤΗΣ

Εκτύπωση: ΓΥΠΟΚΡΕ-ΓΑ ΚΑΖΑΝΑΚΗΣ ΔΒΕΕ

Το εξώφυλλο σχεδίασε ο Δημήτρης Τζάνης

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος

xi

ΗΛΙΑΣ ΚΟΥΒΕΛΑΣ

Βιολογικά χαρακτηριστικά της γλώσσας

i

ΜΑΡΙΟΣ ΜΑΡΚΙΔΗΣ

Το ψυχιατρικό αντικείμενο
ανάμεσα στη βιολογία και τη γλώσσα

13

Κ. Δ. ΠΟΡΠΟΔΑΣ

Ο γραπτός λόγος
από τη σκοπιά της Γνωστικής Ψυχολογίας

33

ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΡΟΜΗΘΟΝΑΣ

Η εξελικτική πορεία της ελληνικής γλώσσας

57

ΛΥΓ. ΜΠΑΓΙΟΝΑΣ
Φιλοσοφικές προσεγγίσεις
για τη σχέση σκέψης και γλώσσας
79

ΧΡ. ΧΑΡΛΑΜΠΙΑΚΗΣ
Γλωσσολογικές θεωρίες για τη γλώσσα
Μικρό οδοιπορικό στην ιστορία της γλωσσολογικής σκέψης
99

Σ. Α. ΣΚΑΡΤΣΗΣ
Η επωδή: Μια θεώρηση της ποιητικής γλωσσικής ουσίας
129

Μ. Γ. ΜΕΡΑΚΛΗΣ
Γλώσσα και εκπαίδευση
167

ΜΑΡΙΑΝΝΑ ΚΟΝΔΥΛΗ
Διχοτομήσεις στη γλωσσολογική θεωρία.
Αναζητώντας την ιδεατή γλώσσα
173

ΘΑΝΑΣΗΣ ΝΑΚΑΣ
Οι επικοινωνιακές λειτουργίες της γλώσσας
193

ΓΙΩΡΓΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΑΚΗΣ
Επιστήμη και Γλώσσα
233

ΕΥΓΥΧΗΣ ΠΑΠΑΔΟΠΕΤΡΑΚΗΣ
Οι απαρχές του μαθηματικού λόγου
241

Κ. Π. ΣΥΡΟΣ
Επιστήμη και Γλώσσα
275

Κ. Α. ΔΡΟΣΟΣ
Μαθηματικά και Γλώσσα
287

Διχοτομήσεις στη γλωσσολογική θεωρία. Αναζητώντας την ιδεατή γλώσσα;

Μαριάννα Κονδύλη
Λέκτορας Παν/μίου Πατρών

Ένα από τα θεμελιώδη ζητήματα που σχετίζονται με το συγκεκριμένο αντικείμενο μελέτης της γλωσσολογίας είναι ο ορισμός της γλώσσας ως «συστήματος» ή «συμπεριφοράς» ή «σημιασιολογικού δυναμικού» ή «πράξης». Πρόκειται για κατηγορήματα τα οποία θέτουν διαφορετικά θεωρητικά και μεθοδολογικά ζητήματα, ενώ συνάμα δηλώνουν διαφορετικές σκοπιές αντιμετώπισης του γλωσσικού φαινομένου. Ωστόσο, το βασικό υπόροητο αίτημα της γλωσσολογικής επιστήμης είναι εντέλει η διατύπωση μιας περιεκτικής θεωρίας για τη γλώσσα, η οποία θα επιτρέψει τη θεώρηση του γλωσσικού φαινομένου στην αυτονομία του, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει την απόσπασή του από τον πολιτισμό και την κοινωνία, μέσα στην οποία δρουν οι ομιλητές. Μοιάζει λοιπόν αναπόφευκτη η αναφορά στη συζήτηση των μεθοδολογικών διχοτομιών που οριοθετούν τη μελέτη της γλώσσας και των ενεχόμενων κοινωνικών θεωρήσεων για τη γλωσσολογική έρευνα.

Σύμφωνα με μια άποψη της ιστορικής περιουσιολόγησης, στην απαρχή της πορείας της νεότερης επιστημονικής γλωσσολογίας θα έπρεπε να τοποθετηθεί το έργο του Wilhelm von Humboldt. Στην ουσία, ο von Humboldt διακινδυνεύει τις αρχές

της ροσητρικής γλωσσικής μορφής, τονίζοντας τη γλωσσική, δημιουργική ικανότητα με την οποία οι ομιλητές παράγουν και αντιλαμβάνονται τις εκφωνήσεις. Αυτή η ικανότητα χαρακτηρίζεται *επίγνωση*, σε αντίθεση με το *έργον* (το τελικό προϊόν της ομιλίας και της γραφής) και αποτελεί βασικό, έμφυτο μέρος του ανθρώπινου νου. Κατ' αυτόν τον τρόπο υφρεί τη διάκριση μεταξύ ουσιώδους, καθολικής γλωσσικής ικανότητας και επουσιωδών, μεταβλητών παραγώγων της. Εξάλλου, η πρωτοκαθεδρία της γλωσσικής ικανότητας έναντι του τελικού προϊόντος της εξηγεί και το γεγονός ότι η γλώσσα δεν θα μπορούσε να γεννηθεί από την αποκλειστική επίδραση του περιβάλλοντος.¹

Στις αρχές πλέον του δικού μας αιώνα, οι εξαγγελίες του F. de Saussure σχετικά με τα όρια και τον χαρακτήρα της γλωσσικής επιστήμης σκιαγραφούν τη θέωσή της. Ας σταθούμε σε μερικά στοιχεία της σοσιαλιστικής θεωρίας που έχουν άμεση σχέση με τον ορισμό του κοινωνικού χαρακτήρα της γλώσσας. Ο Saussure τονίζει:

«Η γλωσσική επιστήμη πρέπει να διακρίνεται με σχολαστικότητα από την Εθνογραφία και την Προϊστορία, όπου η γλώσσα παρεμφανεί μόνο ως τεκμήριο· πρέπει επίσης να διακρίνεται από την Ανθρωπολογία, που μελετά τον άνθρωπο μόνο από την άποψη του είδους, ενώ η γλώσσα είναι *κοινωνικό γεγονός*. Μήπως τότε θά 'πρεπε να την ενσωματώσουμε στην Κοινωνιολογία; Ποιες σχέσεις υπάρχουν ανάμεσα στη γλωσσική επιστήμη και στην Κοινωνική Ψυχολογία; Στο βάθος, καθέτι

1 Το γεγονός ότι για τον von Humboldt η σημασιολογική και γραμματική δομή είναι εν μέρει κοινή σε όλους τους ανθρώπους, ενώ η ξεχωριστή μορφή ή κάθε γλώσσας συνιστά την ιδιαιτερότητα κάθε έθνους που τη μιλά, ατηχεί τις αντιλήψεις του Herder περί άμεσης σύνδεσης ομίλης «πνεύματος του λαού» και λόγου και τις προεκτάσεις της στον ιθναισμό του Βουαίωνα περί ταύτητος της ομίλης και της γλώσσας κάθε έθνους.

στη γλώσσα είναι *ψυχολογικό*, ακόμα και οι υλικές και οι μηχανικές της εκδηλώσεις, όπως οι μεταβολές των ήχων· κι εφόσον η γλωσσική επιστήμη προσφέρει τόσο πολύτιμα δεδομένα στην Κοινωνική Ψυχολογία, δεν ταυτίζεται μαζί της;» (οι υπογραμμίσεις δικές μας). Και συνεχίζει: «Δεν είναι εξάλλου δύσκολο να ξεκαθαρίσουμε τις σχέσεις της γλωσσολογίας με τη Φυσιολογία· η σχέση είναι μονόπλευρη, με την έννοια ότι η μελέτη των γλωσσών απαιτεί διασαφήσεις από τη Φυσιολογία των ήχων, που αυτή όμως δεν της τις παρέχει καθόλου. Όπως και νά 'να, η σύγκριση ανάμεσα στις δύο επιστήμες είναι αδύνατη...» (Saussure, 1979: 35-36).²

Έτσι ο Saussure προβάλλει την αναγκαιότητα της «εσωτερικής γλωσσολογίας» έναντι της «εξωτερικής», διατυπώνοντας αξιωματικά τη διάκριση ανάμεσα στη γλώσσα (Langue), που συνιστά το κοινωνικό μέρος του λόγου, και την ομιλία (Parole), το ατομικό μέρος του λόγου, οι οποίες απαρτίζουν τον αρθρωμένο λόγο (Langage). Μέσα από τη διάκριση της γλώσσας –του ομοιογενούς συστήματος σημειών– από την ομιλία –την ατομική πράξη– διαχωρίζονται το ατομικό από το κοινωνικό, το ουσιαστικό από το δευτερεύον και λίγο πολύ ομπτοματικό (στο ίδιο: 43-44).

Να σημειώσουμε επίσης ότι στις έννοιες της αλληλεξάρτησης γλώσσας και ομιλίας, που ωστόσο για τον ιδρυτή της γλωσσολογίας παραμένουν εντελώς ξεχωριστά πράγματα, αλλά και της ιστορικής προτεραιότητας της ομιλίας έναντι της γλώσσας, ενέχονται οι αντιλήψεις για το κοινωνικό στοιχείο της γλώσσας και συγχρόνως διατυπώνεται ένα σχήμα εμπειρικής μάθησης της γλώσσας:

2 Όπως θα δούμε στη συνέχεια, το ίδιο περίπου επιχειρήμα, ότι η ψυχολογία πρέπει να αποδίδει, και άρα να λύσει, το πρόβλημα της γλώσσας, το συναντάμε στον N. Chomsky (1988).

«... ακούοντας τους άλλους μαθαίνουμε τη μητρική μας γλώσσα: αυτή αποτίθεται στον εγκέφαλό μας μόνο ύστερα από μια σειρά αμέτρητες εμπειρίες. Έτσι, η ομιλία είναι εκείνη που συντελεί στην εξέλιξη της γλώσσας: οι εντυπώσεις που δεχόμαστε ακούγοντας τους άλλους, αυτές κυρίως αλλάζουν τις γλωσσικές μας συνήθειες (...). Στην ομιλία δεν έχουμε τίποτα άλλο από το άθροισμα των ιδιαίτερων περιπτώσεων σύμφωνα με τη διατύπωση $1' + 1'' + \dots = 1$ (στο ίδιο: 49, 50).

Αξίζει να υπενθυμίσουμε εδώ ότι η κοινωνιολογική αντίληψη του Saussure είναι άμεσα επηρεασμένη από την κοινωνιολογία του Emile Durkheim, σύμφωνα με την οποία *κοινωνικό γεγονός* είναι οι εξωτερικοί εξαναγκασμοί που η κοινωνία επιβάλλει στο άτομο. Τα κοινωνικά γεγονότα συνίστανται σε τρόπους δράσης, σκέψης και αντίληψης, που διαθέτουν μια δύναμη χάρη στην οποία επιδίδονται στο άτομο. Είναι καταστάσεις συλλογικής συνείδησης, πρότυπα απροστέλαστα από τις ατομικές συνειδήσεις. Ωστόσο, αυτά τα καθολικά, γενικά πρότυπα στα οποία συγκεντρώνεται το κοινωνιολογικό ενδιαφέρον αποτελούν ένα σώμα διακριτό από τα συγκεκριμένα γεγονότα στα οποία αντικατοπτρίζονται, στην ατομική τους έκφραση (Ντιρκάιμ, 1978).

Με το γλωσσολογικό λοιπόν πρόγραμμα του Saussure, η εννοιολογική και μεθοδολογική διάκριση γλώσσας-ομιλίας μόνον σε επιφανειακό επίπεδο εγκαθιστά δεσμούς συνεργασίας της αυτόνομης γλωσσολογίας με την κοινωνιολογία. Συνεπώς με την υπογράμμιση της σπουδαιότητας του ψυχολογικού παράγοντα, η γλωσσολογία πορεύεται αναλόγως. Για τη μελέτη της γλώσσας (δηλαδή το αποτέλεσμα του ιδιαίτερου ανθρώπινου θεσμού το οποίο τα μέλη της κοινότητας καταγράφουν παθητικά) προκρίνεται ως περισσότερο γόνιμη η ανάλυση των αφηρημένων, αμετάβλητων κανόνων στη βάση της διαίσθησης του ίδιου του γλωσσολόγου, παρά η συγκεκρι-

μένη μελέτη του λόγου μέσα στην κοινωνική πραγματικότητα. Κατά συνέπεια, η μελέτη των πράξεων της ομιλίας στην κοινωνική αλληλεπίδραση καθίσταται περιττή.

Όπως διαπιστώνει ο κοινωνικός γλωσσολόγος W. Labov, η παραπάνω διάκριση (ή, μάλλον, αυτή της η εκδοχή) γεννά το «σοσιολογικό παράδοξο»: Η κοινωνική (ουλλογική) πλευρά του λόγου (langue) μελετήθηκε από τους γλωσσολόγους στην απομόνωση του γραφείου τους, ενώ η ανάλυση της parole, της ατομικής πλευράς του λόγου, μπορεί να επιτευχθεί μόνο μέσα από μια κοινωνιολογικού τύπου διερεύνηση σε συγκεκριμένους πληθυσμούς (Labov, 1970). Η μεγάλη πλειονότητα των γλωσσολόγων, ακολουθώντας τη σοσιολογική παράδοση, αφιερώνεται στην αφηρημένη μελέτη του γλωσσικού συστήματος και εμμένει στην ανάγκη να εξηγηθούν τα γλωσσικά φαινόμενα στη βάση άλλων γλωσσικών φαινομένων, αποκλείοντας την προσοχή σε «εξωτερικούς» κοινωνικούς παράγοντες. Κατ' αυτόν τον τρόπο εδραιώνεται η διάσταση μεταξύ γλωσσολογίας και κοινωνιολογίας. Αργότερα, αυτή η διάσταση θα γίνει ακόμα πιο ισχυρή με τη θεωρία του Noam Chomsky οποίος αντιπαραθέτει αυστηρά τη μελέτη της *ικανότητας* (competence- η αφηρημένη γνώση των γραμματικών κανόνων) και τη μελέτη της *τέλεσης* (performance- η πραγμάτωση αυτών των κανόνων στο συγκεκριμένο λόγο).

Με τον Chomsky συντελείται ο επαναπροσδιορισμός και η διόρθωση της σοσιολογικής διάκρισης στα πλαίσια της γενετικής γραμματικής. Η εισαγωγή της διάκρισης «γλωσσική ικανότητα- γλωσσική τέλεση» (competence- performance) συνοδεύεται από ανάλογη εκ νέου ανάγνωση του γλωσσικού «συστήματος σημείων». Για τον ιδρυτή της γενετικής γραμματικής, η δημιουργικότητα δεν αφορά πια τόσο το επίπεδο της ομιλίας (ή της τέλεσης, σύμφωνα με την ορολογία της γενετικής γραμματικής) αλλά της γλωσσικής ικανότητας, δηλαδή του έμφυτου, προδεδωμένου για τα ανθρώπινα όντα «συστήματος κανόνων», που ταυτίζεται με την ενορατική γνώση τους για τη

γλώσσα. Κατά συνέπεια, καθήκον της γλωσσολογίας είναι να ορίσει με επιστημονική ακρίβεια την καθολική γλωσσική ικανότητα. Ο δεύτερος πόλος της θεωρητικής διάκρισης, η γλωσσική τέλεση, παραμένει στο περιθώριο της γλωσσολογικής διερεύνησης, εφόσον θεωρείται σύνολο των δεομεύσεων που ισοκούνται στην ικανότητα και περιορίζουν τη χρήση της.

Ένας εξίσου σημαντικός, αν όχι σημαντικότερος, επιαναπρωδιορισμός που θεολίξει ο Chomsky είναι η θεώρηση της γλώσσας όχι πλέον ως κοινωνικού θεομού, όπως την όριζε ο Saussure, αλλά ως μιας από τις έμφυτες ικανότητες του ανθρώπου. Είναι πρόδηλο ότι η σύμπραξη των διαφορετικών ικανοτήτων και παραγόντων που συνεπάγονται τη γλωσσική οργάνωση την οποία υπονοούσε ο Saussure (έτσι κι αν την ανήγαγε εν τέλει στον ψυχολογικό παράγοντα) μέλλει να διαγραφεί από το επιστημονικό υπόβαθρο της σύγχρονης γλωσσολογίας.

Το πρόγραμμα λοιπόν της «εσωτερικής» γλωσσολογίας που εγκαινίασε ο Saussure αποκορυφώθηκε με τη γλωσσολογική επανάσταση του Chomsky. Συνίσταται στην εξέταση ενός ιδεατού ομοιογενούς συστήματος, που αποτελείται από περιορισμένο αριθμό βασικών φράσεων-πυρήνων από τις οποίες μπορούν να παράγονται όλες οι δυνατές φράσεις μιας γλώσσας, με διαδικασίες που αντιστοιχούν στους μετασχηματισμούς.³ Ως εκ τούτου, αυτό το αφηρημένο σύστημα μπορεί να μελετηθεί στη βάση των ενορατικών συλλήψεων που έχει κάθε ομιλητής απέναντι στη γλώσσα. Αλλά για να μάθει ποια συντακτικά προϊόντα ενός πυρήνα που έχει υποβληθεί σε μετασχηματισμούς είναι γραμματικά αποδεκτά, η γενετική γραμματική καταφεύγει στη μαρτυρία πληροφοριοδοτών. Έτσι, το αφηρημένο σχήμα της γραμματικής εξέλιξη-

3 Οι μεταλλαγές τις οποίες υφίσταται στην πορεία το μοντέλο γλωσσικής ανάληψης του Chomsky (π.χ. ο υποχρηστικό-χαρακτήρας των μετασχηματισμών, η σταδιακή εγκατάλειψη των φράσεων-πυρήνων, η μείωση των κανόνων κτλ.) δεν θίγουν τα θεμέλια τη γλωσσικής θεωρίας του

σης της γλώσσας προσεγγίζει στη σημασιολογία, προκειμένου να ελέγξει τα ευρήματά της (πρόλ. π.χ. Moulton 1984: 126-128).

Μην ξεχνάμε τη θεμελιώδη υπόθεση του Chomsky περί μάθησης της γλώσσας από την πλευρά των παιδιών, σύμφωνα με την οποία το κριτήριο εγκυρότητας μιας γλωσσολογικής θεωρίας είναι αυτό καθ' εαυτό το προτεινόμενο πρότυπο γλώσσας. Αυτό το πρότυπο πρέπει να έχει τέτοια μορφή που να μπορεί να μαθευτεί από τα παιδιά (learnability) χωρίς απευθείας διδασκαλία (Chomsky, 1959). Και μάλιστα η εικασία που στηρίζει όλον τον επιστημικό άξονα της θεωρίας είναι ότι τα παιδιά δεν μπορεί να μαθαίνουν τη γλώσσα από το περιβάλλον τους, εφόσον ο προφορικός λόγος τον οποίον ακούν είναι αδόμητος, ελλειμματικός, μη γραμματικός, πλήρης λαθών κ.τ.λ., αλλά την «κατακτούν» διά μέσου της γνώσης των κανόνων με την οποία είναι προικισμένα. Υπ' αυτό το πρίσμα το γραμματικό μοντέλο αποτελεί το θεωρητικό σχήμα του συστήματος της γλώσσας και συνάμα το σχήμα της γνώσης που έχουν τα άτομα για τη γλώσσα, τη γλωσσική τους ικανότητα.

Η έννοια της γλωσσικής ικανότητας είναι κεντρική στο σχήμα της γενετικής γραμματικής. Άλλωστε, πρόκειται για μια έννοια που διαπερνά τις στρουκτουραλιστικές θεωρίες κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '60 και υποστηρίζει τη διάκριση ανάμεσα στο ιδεατό και το πραγματικό, ανάμεσα σε αυτό που μπορούμε και αυτό που κάνουμε. Συνεπώς, εφόσον η ικανότητα είναι κοινή σε όλα τα άτομα, υπονοείται ότι οι διαφορές οφείλονται σε άλλους παράγοντες, ενδεχομένως πολιτισμοκοινωνικούς. Πράγμα που σημαίνει ότι έτσι εξελίχεται η σχέση ανάμεσα στα νοήματα και στη δομή μέσα από την οποία καθίστανται δυνατά αυτά τα νοήματα, ότι παραγνωρίζονται οι δυνατότητες που προσφέρει ο πολιτισμός για την πραγμάτωση νοημάτων. Όπως επισημαίνει ο κοινωνιολόγος Basil Bernstein (1989: 151), η ιδεατή δημοκρατία των

θεωριών της ικανότητας –έννοια που διαπερνούσε τις βασικές στρουκτουραλιστικές θεωρίες– είναι μια δημοκρατία απομακρυσμένη από την κοινωνία, εφόσον σημαίνει την περιστολή της σχέσης ανάμεσα στον πολιτισμό και την ικανότητα, ανάμεσα στα νοήματα και τη δομή μέσα από την οποία καθίστανται δυνατά τα νοήματα.

Με άλλα λόγια, η γλωσσολογία θέτει ως αξιωματικά της την ύπαρξη *ομοιογενών* γλωσσικών κοινοτήτων, εφοδιασμένων με ενιαίους γλωσσικούς κώδικες που χρησιμοποιούνται κυρίως με αναφορική λειτουργία (Chomsky 1965: 3-4) και κατακτώνται χωρίς την ορατή, τουλάχιστον, επίδραση του πολιτικού περιβάλλοντος. Στη βάση αυτής της παραδοχής, σκοπός της θεωρίας είναι η τυπική περιγραφή των γραμματικών κανόνων που, ανεξάρτητα από κάθε κοινωνικό συγκείμενο, απολογίζονται εκείνη την πλευρά του λόγου που είναι ενιαία, καθολική και στην ουσία αμετάβλητη. Φυσικά, αυτή η θεωρία αναγνωρίζει ότι στις συγκεκριμένες πραγματώσεις του λόγου υπάρχουν πολυπληθείς παραλλαγές και μεταβολές· ωστόσο, αυτές θεωρούνται «ελεύθερες παραλλαγές», θεωρητικά ασήμαντες παρεκκλίσεις από το πρότυπο.

Ο Chomsky, λοιπόν, επαναπροτείνει μια *κοινωνική* θεωρία της γλωσσικής ικανότητας και, συνάμα, μια θεωρία της ομιλίας-πραγμάτωσης ως επιφαινόμενο, εξορίζοντας τους κοινωνικούς παράγοντες από τη γνώση και την εκμάθηση της γλώσσας.⁴ Η θεωρία της γενετικής γραμματικής αποτελεί ένα

4 Ο βιολογισμός του Chomsky αποκτά ακραία χαρακτηριστικά σε αποφάνσεις του σχετικά με τη σπουδαιότητα των βιολογικών παραγόντων, αλλά και στις ιδιότητες που αποδίδει στους κοινωνικούς παράγοντες, τους οποίους παρομοιάζει με το καλό επίπεδο διατροφής και τις συνέπειές του στην εμφάνιση της εφηβείας (1988: 173-174). Εξάλλου, δεν υποφέρει την κοινωνιοβιολογική εξήγηση για την ύπαρξη ειδικών κληρονομικών προικοδοτήσεων για τις διαφορετικές επιδόσεις σε διαφορετικούς τομείς της ανθρώπινης ζωής – από τον αθλητισμό έως την κοινωνικοοικονομική επιτυχία στα πλαίσια του καπιταλιστικού συστήματος. C. W. Feinberg (επιμ.), *Equality and Social Policy*, Urbana, Univ. of Illinois Press, 1978, αποσπάσματα του οποίου αναδημοσιεύθηκαν στο

θεωρητικά ισχυρό μεταγλωσσικό πρότυπο για τη γενετική πλευρά της γλώσσας, επαρκές για κάποιες περιοχές της γλωσσολογικής περιγραφής. Πολύ απέχει, ωστόσο, από το να μπορέσει να ερμηνεύσει εκείνο που βρίσκεται στο επίκεντρο της ενασχόλησης στις επιστήμες του ανθρώπου: τις αιτιώδεις σχέσεις και τους τρόπους με τους οποίους πολιτισμός, κοινωνία και γλώσσα ως ανθρώπινη πράξη αλληλεξαρτώνται.

Μολονότι δεν αρνούνται αυτή καθ' εαυτήν την αξία της οσοικτικής εννοιολογικής διάκρισης, τόσο οι λειτουργιστές γλωσσολόγοι (π.χ. Martinet, 1985) όσο και οι κοινωνικά προσανατολισμένοι γλωσσολόγοι (π.χ. Halliday, 1974) αμφισβητούν τη χρησιμότητα της τσομοκικής εκδοχής της. Δεν είναι τυχαίο ότι, σύμφωνα πάντα με την κριτική που άσκησε ο Labov, «κύριο μέλημα αυτής της διάκρισης («ικανότητα» έναντι «τέλεσης») είναι να βοηθηθεί ο γλωσσολόγος να αποκλείσει δεδομένα που βρίσκει ότι είναι δύσκολο να τα χειριστεί –δηλαδή να ισχυροποιήσει τον στενό ορισμό της γλωσσολογίας όπως εκτίθεται από τον Chomsky» (Labov, 1971: 468). Στο σύνολό της η διάκριση μεταξύ ικανότητας και πλήρωσης ποτέ δεν φάνηκε ιδιαίτερα χρήσιμη για την εργασία της κοινωνικής γλωσσολογίας και καθίσταται όλο και πιο ασαφής όταν θεωρήσουμε τις γενικές της συνέπειες. Οι κοινωνικοί γλωσσολόγοι υποστηρίζουν ότι η επίλυση ορισμένων, τουλάχιστον, θεμελιωδών προβλημάτων –ειδικότερα, αλλά όχι μόνον, τα ζητήματα της γλωσσικής μεταβολής και των παραλλαγών– είναι αναγκαίο να επιστρέψουμε στην ανάλυση της πραγματικής γλωσσικής χρήσης συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων και να ενσωματώσουμε και πάλι στις θεωρητικές περιγραφές τα κοινωνικά συγκείμενα της γλωσσικής πράξης.

Οι εργασίες της κοινωνιογλωσσολογίας κλόνισαν στην ουσία μερικά από τα επιστημολογικά παραδείγματα της τσομοκικής επανάστασης. Λόγου χάριν: Αμφισβήτησαν την ιδέα

Νότιμ Γκόρσον, «Γλώσσα, νοημοσύνη και κοινωνική οργάνωση», περ. *Αντί*, τ. 526, 23/7/1993.

της ενδοσκοπησης και της ενορατικής σύλληψης του ιδεατού μεμονωμένου ομιλητή και την αντικατέστησαν με την έννοια της γλωσσικής εμπειρικά προσδιορισμένης κοινότητας. Διεκδίκησαν τη σπουδαιότητα των διαφόρων γλωσσικών λειτουργιών ως αιτιωδών δυνάμεων της μεταβολής, ασκώντας κριτική στον αποκλειστικό προσανατολισμό προς τη γνωστική λειτουργία. Επαναξιολόγησαν τις πραγματικές συνθήκες χρήσης ως κοινωνικής εν τέλει πράξης, εντάσσοντάς τες στα πλαίσια της μελέτης. Στράφηκαν στη μελέτη της συστηματικής γλωσσικής ετερογένειας και στη λειτουργική ισοδυναμία των γλωσσών, εφεισβάλλοντας την επιβολή και τη μελέτη ενός ιδεατού κανονιστικού προτύπου γλώσσας, όπως έχει εδραιωθεί στη σύγχρονη γλωσσολογία.⁵

Αφήνοντας τα προβλήματα που αφορούν το σκέλος της γλωσσολογικής έρευνας, ας σταθούμε σε δύο αλληλένδετα σημεία της τομοκτικής θεωρίας, τα οποία στηρίζουν το οικοδόμημα της νεοκαρτεσιανής γλωσσολογίας: το θέμα της μεθόδου και το θέμα των καθολικών χαρακτηριστικών της γλώσσας. Οι θεωρητικοί της γενετικής γραμματικής αποδίδουν μεγαλύτερη σπουδαιότητα απ' ό,τι οι μπλουμφλιντιανοί προκάτοχοί τους στις ενορατικές συλλήψεις των ομιλητών ως προς τη μητρική τους γλώσσα. Ωστόσο, αρνούνται ότι η θεωρία τους πρέπει να παρέχει η ίδια τα μεθοδολογικά της εργαλεία. Ο ίδιος ο Chomsky έχει τονίσει επανειλημμένα το γεγονός ότι οι υποθέσεις που αποκαλύπτουν το τυπικό σύστημα της φυσικής γλώσσας δεν απαιτούν καμία ιδιαίτερη μέθοδο προσέγγισης, παρά μόνον τη συνδρομή της ανθρώπινης λογικής.⁶ Συ-

5 Για την εκτεταμένη κριτική στον «ιμπεριαλισμό» της γενετικής-μετασχηματιστικής γραμματικής, η οποία ωστόσο αποδίδει άγνοια επιστημονική υπόθεση, βλ. ενδεικτικά: Bertrio, 1976· Giglioli, 1973· Labov, 1970· Martinet, 1985· Mounen 1984· Stubbs, 1986.

6 «Όσο για τις μεθόδους έρευνάς μου, δεν έχω κάποια συγκεκριμένη. Η μόνη μέθοδος είναι να αντιμετωπίζω ένα σοβαρό πρόβλημα και να προσπαθώ να αποκτώ κάποια ιδέα για την εξήγησή του, ενώ συγχρόνως να έχω ανοιχτό το μυαλό μου σχετικά με όλα τα είδη διαφορετικών πιθανοτήτων. Αυτή δεν είναι μέθοδος. Είναι απλώς χρήση της λογικής,

νετής με τη θεωρία του, εκφράζεται με εξίσου κατηγορηματικό τρόπο σε σχέση με το θέμα της διδακτικής της γλώσσας, όταν υποδεικνύει ότι η σύγχρονη γλωσσολογία δεν έχει πολλά να προτείνει σε σχέση με τα πρακτικά ζητήματα διδασκαλίας της γλώσσας (Chomsky, 1988: 180-82).

Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΚΑΡΤΕΣΙΑΝΗ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑ

Η γενετική γλωσσολογία διατυπώνει το αξίωμα ότι ο μηχανισμός γένεσης των φράσεων εδραιώνεται σε καθολικά γνωρίσματα που όχι μόνο ενυπάρχουν σε όλες τις γλώσσες αλλά και συνιστούν την κοινή ικανότητα γλώσσας. Διακρίνουμε λοιπόν την αναγωγή σε ένα είδος φυσικής λογικής που υπάρχει σε όλες τις γλώσσες. Και, αν ανατρέξουμε στην ιστορία του γλωσσολογικού στοχασμού, εύκολα διαπιστώνουμε τη διαχρονικότητα της πεποίθησης πως οι γραμματικές κατηγορίες, π.χ. τα μέρη του λόγου, αντικατοπτρίζουν καθολικές κατηγορίες του ανθρώπινου πνεύματος. Το ζήτημα των καθολικών αναφέρεται αρχικά στη σημασιολογική υπόσταση των όρων ή λέξεων που χρησιμοποιούνται για τη σύνθεση γενικών προτάσεων, το είδος των λέξεων που μπορεί να εμφανίζονται ως κατηγορήματα στις προτάσεις του τύπου υποκείμενο-κατηγόρημα της αριστοτελικής λογικής. Γενικεύοντας, ίσως μπορούμε να πούμε ότι η προσπάθεια σύνταξης θεωρησιακών γραμματικών, δηλαδή γραμματικών με αξιώσεις που υπερβαίνουν την απλή περιγραφή της γλώσσας, διατρέχει όλο το ρεύμα των σχολαστικών φιλοσοφικών θεωρήσεων κατά τον Μεσαί-

και είναι νομίζω ο μόνος τρόπος να ασχοληθούμε με κάθε πρόβλημα, στην κβαντοφυσική ή οπουδήποτε αλλού. Στην ψυχολογία π.χ. υπάρχουν ολόκληρα εργαστήρια που ασχολούνται με μελέτες γύρω από μεθόδους διερεύνησης. Στο τμήμα φυσικής του MIT δεν έχουν κανένα μάθημα σχετικά με πειραματικές μεθόδους, ενώ πολλά τμήματα ψυχολογίας σπαταλούν πολύ χρόνο σε αυτό που αποκαλούν μεθοδολογία. Τα συμπειράσματα δικά σας...» (Chomsky, 1988: 190).

ωνα.⁷ Κι ενώ η αναγεννησιακή περίοδος σημαδεύεται περισσότερο από ένα ρεύμα αποτίμησης και περιγραφής των υπαρκτών εθνικών γλωσσών, αλλά και επαναξιολόγησης της εβραϊκής και ελληνικής, σύντομα ο γλωσσικός στοχασμός θα επανενταχθεί στα συγκεκριμένα ευρύτερων φιλοσοφικών διενέξεων, που εδράζονται στις αντιλήψεις, αντίστοιχα, του εμπειρισμού και του ορθολογισμού.⁸

Τον 17ο αιώνα οι ορθολογιστές συγγραφείς του Ροι Royal συντάσσουν καθολικές γραμματικές που απηχούν ένα γνωσιοθεωρητικό μίγμα μεταφυσικής και λογικής παρόμοιο με το καρτεσιανό.⁹ Υποστηρίζουν τα δικαιώματα του ανθρώπινου λόγου πέρα από κάθε αυθεντία και ως βάση της διδασκαλίας τους θεωρούν περισσότερο τον Descartes (αλλά και τον Bacon) παρά τον Αριστοτέλη. Σκοπός των γραμματικών του Ροι Royal ήταν να αναδείξουν τη γραμματική ενότητα που

7 Οι θεωρηματικές γραμματικές, ως παρεπόμενα της ενσωμάτωσης της γραμματικής περιγραφής της λατινικής στο σύστημα της σχολαστικής φιλοσοφίας, συνιστούν την κατεξοχήν προσπάθεια λογικο-μεταφυσικής ενοποίησης όλων των τομέων της ανθρώπινης γνώσης. Για τις ομοιότητες αλλά και τα διαφορετικά ατήματα της σχολαστικής φιλοσοφίας σε σχέση με τους συγγραφείς θεωρηματικών γραμματικών, δες Robins, 1989 (ειδικά σ. 105-130). Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του Roger Bacon (1214-Οξφόρδη 1294), που συντάζει μία από τις πρώτες θεωρηματικές γραμματικές. Ενώ επέμνε στη σημασία μελέτης της αραβικής και της εβραϊκής, υπογράμμιζε συγχρόνως ότι η γραμματική στην ουσία είναι ίδια σε όλες τις γλώσσες και ότι οι επιφανειακές διαφορές δεν είναι παρά περιστασιακές παρεκκλίσεις. Παρέβιαλλε τη γραμματική στην ενότητά της, πέρα από τις επιφανειακές διαφορές, με τη γεωμετρική ενότητα, που είναι ανεξάρτητη από τα διαφορετικά πιθανά σχήματα και μεγέθη των ποικίλων παραστάσεων.

8 Είναι ενδεικτικό το γεγονός ότι, π.χ., ο εμπειριστής Francis Bacon αποτιμά τις υφιστάμενες γλώσσες της εποχής ως «αγοραία είδωλο». Κάνοντας σαφή διάκριση της περιγραφικής γραμματικής από τη φιλοσοφική ή γενική γραμματική, έχει κατά νου να συγκροτήσει μια ιδανική γλώσσα για τη μεταβίβαση της γνώσης που να αποτελείται από τα βέλτιστα χαρακτηριστικά ορισμένων από τις υπάρχουσες γλώσσες.

9 Για τα ζητήματα της μεταφυσικής σκέψης γενικά και ειδικότερα στα πλαίσια της Λογικής του Ροι Royal, δες Κονδύλης, 1983.

διέπει τις διαφορετικές γραμματικές των γλωσσών σε συνάρτηση με τη μετάδοση της σκέψης. Οι λειτουργίες του πνεύματος (αντίληψη, κρίση, συλλογισμός και ταξινόμηση – κριτήρια που παραπέμπουν στον Bacon) και η μελέτη τους συνιστούσε το βασικό στοιχείο για τη βαθιά γνώση της ουσίας του ανθρώπινου νου. Έτσι, οι προσπάθειες του Ροι Royal δεν ήταν να επινοήσουν νέα, τελειότερα συστήματα επικοινωνίας αλλά, αντίθετα, να αναπτύξουν μια νέα γενική θεωρία της γλώσσας μέσα από τη μελέτη της λατινικής και της γαλλικής.

Ωστόσο, στην ιστορία της σκέψης συμβαίνει συχνά να επανεμφανίζονται παλιά ζητήματα σε διαφορετικές εποχές: Η θεωρία της γενετικής γραμματικής συγκροτήθηκε, εκτός των άλλων, στη βάση της αντιπαράθεσής της με το προηγούμενο αμερικανικό περιγραφικό ρεύμα της σχολής του Bloomfield, καταμαρτυρώντας του ότι παραγνώρισε την ερμηνευτική επάρκεια της θεωρίας προς όφελος της περιγραφής των δεδομένων.¹⁰ Υπογράμμισε, άλλωστε, τα ίδια επιχειρήματα με τους θεωρητικούς της ορθολογιστικής φιλοσοφικής γραμματικής για τη σημασία των γλωσσικών καθολικών, υποστηρίζοντας ότι χωρίς αυτή την ιδέα η γλωσσολογία είναι καταδικασμένη να περιοριστεί στα πλαίσια ενός στενού εμπειρισμού χωρίς νόημα (Chomsky, 1965: 117-8). Στα παραπάνω ουσιαστικά θεμελιώνεται η γνωσιοθεωρητική σκευή της καρτεσιανής γλωσσολογίας (όπως περιγράφεται στο φιλοσοφικό έργο του Chomsky, *Cartesian Linguistics*, 1966), η οποία επαναφέρει στο προσκήνιο έννοιες και μεθόδους της παραδοσιακής ανάλυσης της γλώσσας.

10 Όπως σημειώνει ο Robins, οι μπλουμφιλντιανοί είχαν απορρίψει συνειδητά τον όρο «γραμματικός κανόνας» για να αποφύγουν οποιαδήποτε υπόρρητη κανονιστικότητα που θα μπορούσε να επηρεάσει την αντικειμενική περιγραφή των γλωσσικών δεδομένων (Robins, 1989: 305). Η σύγχρονη κριτική που ασκήθηκε στην περιγραφική γλωσσολογία έχει εντυπωσιακή ομοιότητα με τις κριτικές που διατυπώθηκαν ενάντια στις μισαιωνικές περιγραφικές γραμματικές των λατινικών συγγραφέων Πρισιανού και Λονάτου (στο ίδιο: 107).

Αυτό όμως που μας απασχολεί εδώ είναι το βασικό αξίωμα της τσομιστικής θεωρίας αναφορικά με την υιοθέτηση του Υποκειμένου, όπως το θέωσε η επιστημολογία του Descartes: είναι το Υποκείμενο στην απομόνωσή του, εφοδιασμένο με έμφυτες ιδέες οι οποίες του επιτρέπουν να έχει άμεση πρόσβαση στην αλήθεια μέσω των ίδιων των ιδεών του. Βεβαίως, ο Chomsky διαγράφει από το γνωσιοθεωρητικό του σπλοστάσιο ορισμένα από τα μεταφυσικά αξιώματα του Descartes (όπως είναι η «δεύτερη ουσία», η *res cogitans*, η μηχανική εξήγηση και αθανασία της ψυχής) (Chomsky, 1988: 140-41). Ωστόσο, είναι πρόδηλη η υποστασιοποίηση του «υποκειμένου της γνώσης» που δρα σε σχετική ή απόλυτη ανεξαρτησία από τις ερμηνευτικές διεργασίες με τις οποίες συγκροτούνται τα εντός των περιστάσεων νοήματα και σημασίες.

Μπορούμε να πούμε ότι η γενετική γραμματική προτείνει μια θεωρία που ρίχνει νέο, λογικομεταφυσικό φωτόσο, φως στην προέλευση της γλώσσας, απαντώντας στο ερώτημα γιατί «οι πιο κουτοί άνθρωποι μαθαίνουν να μιλούν, ενώ οι πιο λαμπροί πίθηκοι δεν το κατορθώνουν ποτέ». Η εξήγηση έγκειται στον έμφυτο προεδομένου μηχανισμό του νου/εγκεφάλου με τον οποίο έρχεται ο άνθρωπος στον κόσμο. Ο μαθηματικός φορμαλισμός δεν αποτελεί απλώς εργαλείο για την επίκριση της υπόθεσης αλλά πρότυπο της γλωσσικής δομής.

Συνήθως η επιχειρηματολογία που συνοδεύει την υιοθέτηση της γενετικής γραμματικής ως εξηγητικού σχήματος συνδέεται με τις απαντήσεις που έδωσε αυτή η θεωρία στο επίπεδο της διαμάχης, αφενός. «ορθολογισμού έναντι εμπειρισμού» ως προς τη γνώση και, αφετέρου, «έμφυτου έναντι επίκτητου» ως προς τη μάθηση. Ας σταθούμε στην πρώτη διαμάχη. Όλη η παλαιότερη φιλοσοφική παράδοση στηρίζεται στην εικασία ότι το υποκείμενο έχει άμεση πρόσβαση στα περιεχόμενα της συνείδησής του. Κατά τους ορθολογιστές, με κύριο εκπρόσωπο τον Descartes, πηγή ασφαλούς γνώσης είναι ορισμένες α priori έμφυτες ιδέες του υποκειμένου: σε αυτές πε-

ριλαμβάνονται οι ιδέες του αριθμού και του σχήματος, καθώς και οι λογικές-μαθηματικές έννοιες. Απεναντίας, κατά τους εμπειριστές (Locke, Hume, Berkeley) πηγή γνώσης είναι τα δεδομένα των αισθήσεων. Ωστόσο και οι δύο παραδόσεις συμφωνούν ότι η πρωταρχική γνωστική βεβαιότητα εκπορεύεται από το ίδιο το υποκείμενο, ότι πάνω σε αυτήν την πρωταρχική γνώση μπορεί να οικοδομηθεί όλη η υπόλοιπη γνώση μας. Ώς ένα βαθμό, οι δύο παραδόσεις είναι περισσότερο συγγενείς απ' όσο δηλώνουν οι παραδοχές τους, ενώ οι διαφορές τους συνίστανται πολύ περισσότερο στο βαθμό στον οποίο συμμετέχει ο ανθρώπινος νους στη συγκρότηση της άμεσης, και πρωταρχικής, γνώσης.¹¹

Ας μεταφερθούμε τώρα στη διαμάχη έμφυτου-επίκτητου από την άποψη της πρόσκτησης της γλώσσας και της γλωσσικής εξέλιξης. Οι οπαδοί του έμφυτου υποστηρίζουν ότι στο ανθρώπινο είδος υπάρχει μια ιδιαίτερη ικανότητα για την εκμάθηση της γλώσσας, διαφορετική από τις άλλες ικανότητες μάθησης, και ότι αυτή παρέχει στο παιδί ένα προεδομένο λεπτομερές πρόγραμμα της δομής της γλώσσας. Η εκμάθηση –ορθότερα η πρόσκτηση– της γλώσσας συνίσταται στην προσαρμογή των τύπων γλώσσας που ακούει από το περιβάλλον του στη δομή που ήδη κατέχει. Αντίθετα, οι «περιβαλλοντιστές» υποστηρίζουν ότι οι ιδιαίτερες ιδιότητες της γλώσσας (η ικανότητα να χειρίζεται ορισμένους εξαιρετικά αφηρημένους τύπους γνωστικών σχέσεων που υπόκεινται –μεταξύ άλλων– στο γλωσσικό σύστημα) δεν είναι έμφυτες και, επομένως, τα παιδιά, προκειμένου να μάθουν τη γλώσσα τους εξαρτώνται περισσότερο από το περιβάλλον τους, από τη γλώσσα που παράγεται σε συνάρτηση με τις περιστάσεις στις οποίες χρησιμοποιείται. Επαναλαμβάνεται λοιπόν η παλιά

11 Πρβλ. σχετικά και το περίφημο άρθρο του B. Russell, «Knowledge by acquaintance and Knowledge by description», στο *Mysticism and Logic and Other Essays*, Λονδίνο 1963.

διαμάχη φύσης και αγωγής, ή κληρονομικότητας και περιβάλλοντος. Δεν θα υπεισέλθουμε στα τεράστια ζητήματα που εμπλέκονται στη συζήτηση των δύο θέσεων ούτε στα ιδιαίτερα μοντέλα μάθησης, τα οποία συνδέονται με απλουστευτικό τρόπο με τη γενετιστική ή την περιβαλλοντική θέση (για παράδειγμα, είναι τουλάχιστον αδόκιμη η σύνδεση της μάθησης με ερέθισμα-αντίδραση με την περιβαλλοντική ερμηνεία). Ωστόσο οι διαφορές μεταξύ εμφυτιστών και περιβαλλοντιστών είναι περισσότερο διαφορές έμφασης σε σχέση, εκτός των άλλων, με τις ιδέες τους γύρω από την ουσιαστική ιδιότητα της γλώσσας, που απορρέουν από δύο διαφορετικές φιλοσοφικές παραδόσεις. Αδρομερώς, στην ιστορία του γλωσσολογικού στοχασμού το μοντέλο του έμφυτου απηχεί το λογικοφιλοσοφικό ρεύμα, που χαρακτηρίζεται από ένα είδος αυστηρής διάκρισης ανάμεσα σε αυτό που είναι ιδεατό από εκείνο που είναι πραγματικό (πρβλ. «ικανότητα» και «τέλεση» του Chomsky) και από την αντίληψη της ουσίας της γλώσσας ως συνόλου γραμματικών κανόνων. Οι περιβαλλοντιστές εκπροσωπούν την εθνογραφική παράδοση, που αρνείται τη διάκριση μεταξύ ιδεατού και πραγματικού και θεωρεί τον λόγο ως μέσο για να επιτευχθούν νοήματα, καθοριζόμενα με λειτουργικούς όρους. Από αυτή την άποψη οι δύο προσεγγίσεις θα μπορούσαν να θεωρηθούν μάλλον παράλληλα παρά αντιτιθέμενα ερευνητικά ρεύματα.¹²

Ας συνοψίσουμε τώρα με μία αλληγορική εκδοχή αυτής της διαμάχης ιδεατού-πραγματικού στα πλαίσια της γλωσσικής θεωρίας, αναπέμποντας στον προσφιλή μας μύθο της γλώσσας του Αδάμ και τον αφανισμό αυτής της γλώσσας μαζί με την κατάρρευση του Πύργου της Βαβέλ.

¹² Ως προς τη γλωσσολογική θέωση που επιχειρεί να εξετάσει την εξέλιξη της γλώσσας στην κατεύθυνση του σημασιολογικού δυναμικού, εξηγώντας την με όρους περισσότερο λειτουργικούς και κοινωνικούς παρά δομικούς και ψυχολογικούς, δες κυρίως M.A.K. Halliday, 1974.

Κατά το Δάντη (*De vulgari eloquentia*), ο Θεός δίνει στον πρώτο άνθρωπο, τον Αδάμ, μια forma locutionis και στη συνέχεια ο Αδάμ επινοεί την εβραϊκή γλώσσα κατονομάζοντας τα πράγματα του κόσμου. Μεταφράζοντας το μύθο σε σύγχρονη ορολογία, θα μιλούσαμε αφενός για τη βασική ικανότητα-γνώση που εδρεύει στο νου και αφετέρου για την ανθρώπινη επινόηση, τη γλωσσική πραγμάτωση. Να θυμηθούμε ακόμα την εμμονή της θεωρίας της γλωσσικής ικανότητας στο στοιχείο της δημιουργικότητας, που όχι μόνο ενέχεται αλλά και αποτελεί κύριο χαρακτηριστικό της βαθιάς δομής. Αυτή η τυπική, καθολική βαθιά γνώση διεκδικεί το χαρακτήρα της οικουμενικής, λογικής ικανότητας χάρη στην οποία το ανθρώπινο είδος μπορεί να κατακτά τις διάφορες γλωσσικές μορφές.

Και μετά έρχεται η Βαβυλωνία. Η ύβρις της ανθρωπότητας συνίσταται στο γεγονός ότι προσπαθεί να προσπελάσει το Θεό και ως εκ τούτου καταδικάζεται με την πολυγλωσσία, δηλαδή με αυτό που με σύγχρονη και πάλι ορολογία θα ονομάζαμε ετερογένεια της γλώσσας.

Σε όλες σχεδόν τις περιόδους πριν από τη συγκρότηση της σύγχρονης γλωσσολογίας, ο φιλοσοφικός στοχασμός πάνω στη γλώσσα σημαδεύεται από μια προσπάθεια αποθραύσεως: είτε αποκατάσταση της αρχικής συνθήκης (υπόθεση της μονογένεσης και αναζήτηση της αρχικής γλώσσας) είτε, αργότερα, παλινόρθωση από την κατάσταση της πολυγλωσσίας με την επινόηση μιας νέας τεχνητής γλώσσας, που θα εξαλείφει τις ασάφειες των φυσικών γλωσσών και θα χρησιμοποιεί γνωρίσματα καθολικού συμβολισμού της σκέψης (Lullus, Wilkins, Leibniz, αλλά και εσπεράντο). Με άλλα λόγια, μια τέλεια γλώσσα που θα απαλλάσσει την ανθρωπότητα από την καταδίκη στην πολυγλωσσία.

Ας αντιστρέψουμε τώρα την καμπή στην ιστορία του μύθου με μια νότα κοινωνιολογικής φαντασίας: η καταδίκη της Βαβυλώνας δεν αντιστοιχεί παρά στη χρονολογία έναρξης

της ιστορίας και της κοινωνίας, στην αρχή των «υποκειμένων» ως κοινωνικών δρώντων, τα οποία, βέβαια, δεν οικοδομούν την ιστορία τους πάνω σε προεδομένες από κάπου αλλού πορείες.

Και –ευτυχώς ή δυστυχώς– αυτή η κοινωνική πραγματικότητα, με όλα τα συγκρουσιακά της στοιχεία, δεν μπορεί να αναχθεί σε (καρτεσιανά ή μη) λογικομαθηματικά πρότυπα, ούτε να οριοθετηθεί στα πλαίσια αναζήτησης του αρχικού της αιτίου. Όπως επίσης δεν μπορούν τα γλωσσικά φαινόμενα να υπαχθούν στο πεδίο διερευνήσεων της λογικής ή της βιολογίας, με την ανάθεση, εν τέλει, στην κοινωνιολογία του καθήκοντος να μελετά τις κοινωνικές προϋποθέσεις και συνέπειες της γλώσσας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Berruto, G., *La semantica*, Zanichelli, Bologna 1976.
- Bernstein, B., *Παιδαγωγικοί κώδικες και κοινωνικός έλεγχος*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1989.
- Chomsky, N., (1957), *Συντακτικές δομές*, Νεφέλη, Αθήνα, 1991.
- Chomsky, N., «Review of Verbal Behavior by B.F. Skinner», *Language*, 35, 1959.
- Chomsky, N., *Aspects of the Theory of Syntax*, Boston, MIT Press, Cambridge 1965.
- Chomsky, N., (1966), *Linguistic cartesian*, Seul, Paris, 1969.
- Chomsky, N., *Language and Problems of Knowledge*, MIT Press, Cambridge 1988.
- Fasold, R., *The Sociolinguistics of Language*, Blackwell, Oxford-Cambridge 1983.
- Giglioli, P.P., (επιμ.), *Linguaggio e società* (αναθ. έκδ. του *Language and Social Context*, Penguin Books 1972), Il Mulino, Bologna 1973.
- Halliday, M.A.K., *Learning How to Mean: Explorations in the Development of Language*, Edward Arnold, Λονδίνο 1974.
- Hymes, D.-Gumperz, J.J., *Directions in Sociolinguistics-The Ethnography of Communication*, Basil Blackwell, Νέα Υόρκη 1986.
- Κονδύλης, Π., *Η κριτική της μεταφραστικής στη νεότερη σκέψη*, Γνώση, Αθήνα 1983.
- Labov, W., «The Study of Language in Its Social Context», *Studium Generale*, v. XXIII, n. 1, 1970.
- Labov, W., «The Notion of "System" in Creole Language», στο D. Hymes (ed.), *Pidginization and Creolization of Language*, Cambridge Univ. Press, Λονδίνο 1971.
- Martinet, A., *Θέματα λειτουργικής σύνταξης*, Νεφέλη, Αθήνα 1985.
- Mounen, G., *Κλειδιά για τη γλωσσολογία*, ΜΙΕΓ, Αθήνα 1984.
- Ντυρκάιμ, Ε., *Οι κανόνες της κοινωνιολογικής μεθόδου*, Gutenberg, Αθήνα 1978.
- Piaget, J., *Στρονκτοναλισμός*, Καστανιώτης, Αθήνα 1972.
- Robins, R.H., *Σύντομη ιστορία της γλωσσολογίας*, Νεφέλη, Αθήνα 1989.
- Saussure, F. de, *Μαθήματα γενικής γλωσσολογίας*, Παπαζήσης, Αθήνα, 1979.
- Stubbs, M., *Educational linguistics*, Basil Blackwell, Οξφόρδη 1988.